

“YENİ MİRAS”LAR VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA STRATEJİLERİ

‘New Heritages’ and the Sustainable Development Strategies in International Conventions

Yrd. Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL

ÖZ

Son yıllarda kültür ve mirasla ilgili sözleşmeler küresel kavramları da içine alan kapsayıcı çözüm önerileri sunmaktadırlar. Bunlar arasında sürdürülebilir kalkınma, ön plana çıkan kavramlardan biridir. Bu makalede hedeflenen, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin 10. yılında kültür ve miras kavramlarını yan yana getiren uluslararası sözleşmelerde sürdürülebilir kalkınma stratejilerini analiz etmektir. Miras, koruma, sürdürülebilirlik, kültür ve kültürel miras gibi kavramlara getirilen yaklaşımlar geçtiğimiz on yıllarda yeniden gündeme gelerek farklı açılardan yorumlanmıştır. Gerek siyasi gerek toplumsal, gerekse gündelik yaşamda sürekli biçim değiştiren bu kavramları uluslararası sözleşmeleri inceleyerek yeniden yorumlamak hem sözleşmeler arasındaki nüansların görünürliğini artırır hem de sürdürülebilir kalkınma stratejilerinde uygulanan kültür politikalarının belirlenme süreçlerini aydınlatır. Makalede söz konusu sözleşmelerin bütünsel koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarına yaklaşımlarının somut olmayan kültürel mirasla birlikte düşünülebilecek yönlerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda makalede yeni sözleşmelerden birinde tanımlanmış olan somut olmayan kültürel mirasın uluslararası toplum tarafından algılanış biçimi ve bu algının yönetilme stratejileri tartışılmıştır. Bunu yaparken merkeze Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi konulmuştur. Bu çerçevede, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* (Paris, 2003), *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi* (Paris, 2005) ve *Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi* (Faro, 2005) gibi uluslararası metinler sürdürülebilir kalkınma kavramına teorik ve pratikteki yaklaşımları ile karşılaştırılmıştır. Kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınmayı işaret eden bu metinlerin birbirleriyle olan dîresek teması değerlendirilerek küresel kültür politikalarının izlediği yol irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilir Kalkınma, Somut Olmayan Kültürel Miras, UNESCO, Uluslararası Kültür Sözleşmeleri, Koruma Yaklaşımları.

ABSTRACT

In recent years, conventions on culture and heritage have been proposing comprehensive solutions that also include global concepts. Among these, sustainable development has been in the front line. The aim of this article is to analyse the sustainable development strategies that bring together the concept of culture and heritage in the 10th year of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. The approaches towards concepts such as heritage, safeguarding, sustainability, culture, cultural heritage has been on the United Nations and European Commission's agenda and interpreted in various ways in past decades. These concepts are continuously redefined in political, social and daily life. Examining them by reviewing international conventions will help to reinterpret them and also increase their visibility. It will also enlighten the visibility of the differences among the conventions. This article focuses on the approaches of the concept of holistic safeguarding and sustainability that are in connection with cultural heritage. In this context, the article discusses how the intangible cultural heritage, as one of the new heritages, is perceived by the international society and what the strategies of the management of this perception are. While studying this, the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage has been taken as a central element with reference to other conventions. In this framework, the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (Paris, 2003), Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (Paris, 2005) and The Faro Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro, 2005) has been compared in terms of their theoretical and practical approaches to the concept of sustainable development. Evaluating the connection of these texts, all of which point out cultural heritage and sustainable development allows us to study the road map of a global cultural policy.

Key Words

Sustainable Development, Intangible Cultural Heritage, UNESCO, International Conventions on Culture, Safeguarding Policies.

* Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi,
eolcer@gazi.edu.tr

Kültür doğası gereği sürekli bir devinim hâindedir ve uzam, bağlam ve insanların koşullarına göre biçimlenerek dönüşür. Miras kavramı ise bugüne kadar daha çok geçmişten geleni ya da geçmişte kalanı işaret eden bir durağanlıkta görülmüştür. Aralarındaki bu paradoksal ilişkiye karşın miras ve kültür, sürekli birlikte anılan kavramlardır. Bu iki kavramın yan yana duruşundaki tezat, kültürel miras alanında yapılan akademik, siyasi ya da proje bazlı çalışmalara da yansır. Miras kavramının özünde bir yanıyla 'geçmişte kalanı' anımsatan diğer yanıyla 'geçmişten geleni' işaret eden bir ikilik vardır. Her iki durumda da bu ikili yapı bireyi, toplumu ya da kültür üzerine politika üretenleri beklenmedik bir anda geçmişten kendisine kalanı geleceğe aktarma sorumluluğuyla yüzleşmeye zorlar. Bu ani yüzleşme, mirasın sürdürülebilir olması için mutlaka korunması gerektiği algısını perçinler. Öte yandan mirasyedi olmak yerine, mirası sürdürülebilir politikalarla desteklemek 'atalara' ya da 'geçmişe' duyulan saygının da bir göstergesidir. Bu saygı politika üretenleri, çeşitli grupları ve bireyleri kültürel miraslarını korumak için acil tedbirlere yöneltir. Bu bağlamda özellikle somut olmayan kültürel mirası, yalnızca geçmişi anımsatabilmek için bir bellek nesnesine dönüştürmek yerine, geleceğe dair vizyon oluşturmak için kullanarak insanlığın hayrına, evrensel barış ve bilgelige hizmet edebilecek sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle biçimlendirme yolları aranır.

Bu makalede hedeflenen, kültür ve miras kavramlarını yan yana getiren uluslararası sözleşmelerde sürdürülebilir kalkınma stratejilerini analiz edebilmektir. Gerek siyasi gerek top-

lumsal gerekse gündelik yaşamda sürekli biçim değiştiren bu kavramları uluslararası sözleşmeleri inceleyerek yeniden yorumlamak, hem sözleşmeler arasındaki nüansların görünürlüğünü arttırır hem de sürdürülebilir kalkınma stratejilerinde uygulanan kültür politikalarının belirlenme süreçlerini aydınlatır. Bu çerçevede, *Geleneksel ve Popüler Kültürün Korunması Tavsiye Kararı* (1989), *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* (2003), *Dijital Mirasın Koruma Sözleşmesi* (2003), *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi* (2005) ve *Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi* (2005), Avrupa Konseyi'nin 2000 yılında kabul ettiği *Avrupa Peyzaj Sözleşmesi*, *Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı* (2011) gibi uluslararası metinleri sürdürülebilir kalkınma kavramına teorik ve pratikteki yaklaşımları ile karşılaştırılmayı ve derinlemesine incelenmeyi hak eder. Hem miras kavramını hem de sürdürülebilir kalkınmayı işaret eden bu metinlerin birbirleriyle olan dirsek teması değerlendirildiğinde küresel bir kültür politikasının yol haritası da belirginleşmiş olur. Söz konusu sözleşmelerle evrensel ve yerel belki de kozmopolit düzeydeki politikaların kültür mirası kavramı üzerinden nasıl biçimlendirildiği görülebilir. Evrensel olanın yerel alandaki uygulamaları ve yerel olanın evrensel yansımaları, kültür politikalarının bir alt metni olarak değerlendirildiğinde sözleşmeler üzerine halk bilimi ve kültür olgusunu kendine dert edinmiş diğer alanlar tarafından yöneltilecek akademik dikkat önem kazanacaktır. Sözü edilen sözleşmelerin kimilerinde kentsel peyzaj, kimilerinde somut miras,

kimilerinde popüler kültür, kimilerinde de dijital kültürel mirastan söz edildiği görülür. Bu makalede ise *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* (Paris, 2003), *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi* (Paris, 2005) ve *Aurupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi* (Faro, 2005) temel alınarak bütünsel koruma ve sürdürülebilir kalkınma stratejileri karşılaştırmalı bir bakışla çözümlenecektir. Bu bağlamda somut olmayan kültürel mirasın uluslararası toplum tarafından algılanış biçimi ve bu algının yönetilme stratejileri de tartışılacaktır. Bunun yanı sıra makalede, öncelikle adı anılan sözleşmelerde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının nasıl ifade edildiği merkeze SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi alınarak çözümlenecek, somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütünsel korunması ile ilgili son dönem stratejilerinin sürdürülebilir kalkınma bağlamında ne ifade ettiği sözleşmeler üzerinden yeniden ele alınacaktır. Ayrıca somut olmayan kültürel miras kavramının sürdürülebilir kalkınma stratejileri göz önüne alındığında nasıl daha etkin bir biçimde kullanılabileceği de tartışılacaktır. Adı geçen sözleşmelerin kültürel mirasın sürdürülebilirliği hakkındaki algıları çözümlenirken özellikle Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin sürdürülebilir kalkınma stratejilerine yeni bir bakış açısı kazandırıp kazandıramayacağı da sorgulanacaktır.

Yukarıda dile getirilen tüm sözleşmeler, miras ve kültür ilişkisine farklı bakış açılarıyla yaklaşmışlardır ve bu durum kültürel miras algısını da değiştirmiştir. Kültürel miras hakkındaki bu algı değişiklikleriyle

birlikte son yıllarda gündeme “yeni miras” kavramı gelmiştir. Graham Fairclough “Mirasın Gelecek İçin Değeri” adlı makalesinde “yeni miras” kavramının miras nesnelere çok, insanlar ve insanlarla dünyaları arasındaki etkileşim sürecine odaklandığını ve bu yeni görüşünün insanların yaşayış biçimleriyle ilgilendiği için siyasal ve sosyal sorunlar karşısında daha güçlü olduğunu söyler (Fairclough, 2012: 35). Son zamanlarda kültürel miras listesine, 20. yüzyıl binaları, peyzajın yarı doğal unsurları, soyut, marjinal ve zor algılanan, çirkin ve acı veren, güzel ve neşelendirici, yaşayan miras veya kültür fikri gibi pek çok yeni kategori eklendiğini söyleyen (Fairclough, 2012:38) Fairclough'a göre, ‘yeni miras’ günlük hayattır (geçmişin günümüzde kullanımı ve gelecek için de yenilenmesidir), mirasın nesi ya da nasılı değil, nedenidir. Şimdiki zamanı hatıralarla doldurur ve tarihin özel kıldığı yerler yaratır. Ancak sürekli yeniden yaratıldığı için bunlar devam eden süreçlerdir; yaşayan miras geleceğe değer veren, değişen mirastır (Fairclough, 2012: 42). Buradaki ‘yaşan, geleceğe değer veren, değişen miras’ ifadeleri yeni erişilen miras algısının sürdürülebilirlik ya da sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle desteklenme sürecini de meşrulaştırır. Bu miras algısındaki süreklilik, yenilenme ve aktarım da incelenecek uluslararası sözleşmelerin tümünde temel prensip olarak karşımıza çıkar. ‘Yeni miras’ın bu biçimde algılanması mirasın gücünün fark edilmesiyle de ilgilidir ve bu farkındalık kültür politikalarına, özel sektör teşebbüslerine ve sivil toplum duyarlılığına da yansıtılır. Bu nedenle, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nin 10. yılında

yeni miraslardan biri olarak görülebi-
lecek somut olmayan kültürel mirasın
sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle
birlikte değerlendirilmesi geleceğe
dair deneyimsel alanın belirginliğini
arttıracaktır.

Kültür aktarımlarının uzun yıl-
lar süren ağır ve sabırlı bir yürüyüşü
vardır. Ne var ki içinde yaşadığımız
çağın güç yakalanabilecek hız ve ha-
reketi, kültürün bu ağır adımlarında
saklı dönüşüm gücünü göremez; kimi
zaman da gördüğü yerde müdahale
ederek kendi işleyiş biçimine uyum-
landırır. Bu da son derece hızlı değişe-
rek zaman, mekân ve iletişim algısını
ters yüz eden çağımızda kültürün sa-
bırlı yapısının bir yok oluş süreci gibi
algılanmasına neden olur. Böylece
kültürün devingen ve doğaçlama sü-
rekliliği yerini kültürel canlandırma
ve koruma planlarına bırakmak zo-
runda kalır. İşte “yeni miras” kavramı
tam da bu noktada insan ve yaşadığı
çevreyi bütünsel bir algıyla kapsadığı
için âdeta bir kurtarıcı görevi görür.
Yürürlüğe giren pek çok uluslararası
sözleşme söz konusu “yeni miras” kav-
ramına farklı isim ve başlıklar altında
yaklaşarak yeni sürdürülebilir koru-
ma ve kalkınma hedefleri belirler. Söz
konusu kavramların birbiriyle ilişkili
dönüşüm süreçlerini takip edebilmek
için, bu konuda politika üreten pek
çok kuruluşun hükümetlerle iş birliği
içinde yürürlüğe koyduğu uluslararası
sözleşmeleri incelemek gerekir. Bu
sözleşmelerde amaç genellikle yalnız-
ca hükümetlerle değil, sivil toplum
örgütleri ve özel sektörle de iş birliği
yaparak evrensel barış ve uyumu he-
defleyen, sürdürülebilir, katılımcı bir
kültürel miras algısı yaratmak için
sistem oluşturmaktır. Ne var ki tüm
olumlu yönlerine karşın bu sözleşme-

lerin eleştirel bir gözle değerlendiril-
mesi de gerekir. Özellikle sözleşme-
lerde vurgulanan sürdürülebilirlik
kavramı karşılaştırmalı bir derin oku-
ma sürecinden geçirilmelidir. Birbirle-
riyle benzer görünen bu sözleşmelerin
miras ve sürdürülebilir kalkınma kav-
ramlarına yaklaşımlarındaki nüans-
lar dikkat çekicidir.

Bu nedenle öncelikle sürdürüle-
bilir kalkınma kavramına ve bu kav-
ram ekseninde oluşan güncel tartış-
malara göz atılmalıdır. Bu kavram,
yaşanabilir bir dünya için evrensel
değerleri ortaya çıkarıp uygulamaya
koymayı ve bunun sürdürülebi-
lirliğinin sağlanmasını garanti altına
almayı ifade eder. Sürdürülebilir
kalkınma yaklaşımı, kalkınmayı yalnızca
bir modernleşme süreci ya da
ekonomik büyüme olarak ele almaz;
içinde sosyal, çevresel ve ekonomik
boyutları da barındıran bütünsel bir
yaklaşımdır. Sürdürülebilir kalkınma
stratejisi Birleşmiş Milletlerin Binyıl
Kalkınma Hedeflerinin temelinde yer
alır. Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2000
yılında New York'ta gerçekleştirilen
Binyıl Zirvesi'nde kabul edilen Binyıl
Bildirisi'nde kayıtlı kalkınma hedef-
lerini ifade eder. Söz konusu hedef-
ler, sekiz ana başlık altında toplanır.
Bu başlıklar, aşırı yoksulluk ve açlığı
ortadan kaldırmak, herkes için temel
eğitim sağlamak, kadınların konumu-
nu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet
eşitliğini geliştirmek, çocuk ölümlerini
azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek,
HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın has-
talıklarla mücadele etmek, çevresel
sürdürülebilirliğin sağlanması ve kal-
kınma için küresel ortaklıklar geliştiri-
mektir ([http://www.tr.undp.org/con-
tent/turkey/tr/home/md_gove_rview/](http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/md_gove_rview/)).

Birleşmiş Milletlerin Binyıl Kal-

kınma Hedeflerinin temelinde ise sürdürülebilirlik kavramı yer alır. Haziran 2012’de, Birleşmiş Milletler tarafından Rio’da düzenlenen ‘Arzuladığımız Gelecek’ konulu toplantıda kültür ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisine vurgu yapılmıştır (<http://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>). Bu konferans ve toplantılarda özellikle vurgulanan hedeflerin gerçekleştirilebilmesinin yanı sıra sürdürülebilir olmasıdır. Bu nedenle pek çok uluslararası örgüt kendi penceresinden bu kavramı ele almış ve çalışmalar yürütmüştür. Makalede konu edilen sözleşmelerin mimarı olan Avrupa Konseyi ve UNESCO gibi kuruluşlar da, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi için sözleşmelerin içine mirasın sürdürülebilir politikalarla kalkınma programlarına entegrasyonu ile ilgili maddeler koymuşlardır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı bugüne kadar pek çok açıdan tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlardan en yaygın kullanılanı Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Enstitüsü’nün *Ortak Geleceğimiz* adlı Bruntland Raporu’nda yer alır. Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılamasına mâni olmayacak biçimde, şimdiki kuşağın kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını hedefleyen bir kalkınma biçimidir. Bu tanım içinde iki önemli kavram barındırır. Birincisi ‘ihtiyaç’, ikincisi ise ‘kısıtlar’ kavramıdır. İhtiyaç derken dünyanın yoksul kısmına tartışmasız bir öncelik tanınması, kısıtlar derken ise teknoloji ve sosyal organizasyonların faaliyetlerinde kullandıkları kaynakların hem bugün hem de gelecek için kullanımının garanti altına alınması kastedilmek-

tedir. Sürdürülebilir kalkınma için yapılan tüm tanımlar, dünyayı zaman ve mekânı birbirine bağlayan bütünsel bir sistem olarak algılamayı önermektedir. Sürdürülebilir kalkınmayı bu biçimde algılamak dünyanın bir ucundaki çevresel felaketin diğer ucundaki bir başka sisteme zarar verebileceği bilincinin de gelişmesini sağlamaktadır. Bu tanım, Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Enstitüsü (IISD) tarafından çarpıcı örneklerle açıklanır. Enstitünün yorumuna göre dünya, zamanı aşan bir sistem olarak görüldüğünde ataların kendi zamanlarında verdikleri tarımsal, kültürel ya da teknolojik kararların bugünü ne denli etkilediğinin de farkına varmak mümkün olur (<http://www.iisd.org/sd/#one>). Jordi Pascual ise “Kültür Politikaları, Sürdürülebilirlik ve Katılım Üzerine” başlıklı makalesinde toplumun gelişmesinin üç dayanak üzerine gerçekleştiğinden söz eder. Pascual’a göre bunlardan ilki, 19. yüzyılın da bakışını içeren ekonomik dayanak ve zenginlik yaratmak, 20. yüzyılın bakışı olan toplumsal dayanak yani bu zenginliği tekrar paylaştırmak ve 20. yüzyılın ikinci yarısıyla ilişkili olarak da çevre sorumluluğuna özen göstermektir ve bunlar sürdürülebilir kalkınmanın erdemli üçgenini oluştururlar. Pascual ayrıca, 1980’lerde geliştirilen 90’lı yıllarda güçlendirilen ve günümüzde bir çözümlene ve kamusal eylem modeli olarak yerel, ulusal ve evrensel küresel stratejilerde kullanıldığını, bu modelin Avrupa 2020 stratejisinin de temelini oluşturduğunu ekler (Pascual, 2011: 27).

Tam da bu noktada günümüzde yerel, ulusal ve evrensel stratejilerle beslenerek gelişen sürdürülebilir kalkınma politikalarının, miras yönetim

ve politikalarıyla ilişkisi hatırlanmalıdır. Kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının birbiriyle olan ilişkisi göz önünde bulundurularak temel olarak sürdürülebilir kalkınmanın, kuşaktan kuşağa aktarılabilen; insan, doğa ve kültür arasındaki dengeyi gözetken; sosyal, çevresel ve ekonomik bir bütünsel kalkınma stratejisi olduğu söylenebilir. Buradan da miras ve kuşaklar arası aktarım ilişkisinin sürdürülebilir kalkınma ve aktarım arasındaki ilişkiyle paralel olduğu sonucuna varmak kolaylaşmaktadır. Bu noktada yukarıda söz edilen uluslararası sözleşmelerin kuşaktan kuşağa aktarım ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında düşündürdüklerine odaklanmak uygun olacaktır. Dolayısıyla öncelikle UNESCO merkezli olmak üzere Avrupa Konseyi ve farklı kuruluşların sürdürülebilir kalkınma kavramına yaklaşımları uluslararası sözleşmeler, tavsiye kararları ve deklarasyonlar özelinde düşünmek gerekir.

UNESCO Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin sonuna yaklaşılan 2015 yılı öncesinde odağını kültür ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisine çevirmiştir. Yürürlükteki pek çok sözleşmeye ek deklarasyonlar yayımlayarak bu konuya verdiği önemi göstermiştir. Kasım 2013'te düzenlenen 37. UNESCO Genel Konferansı'nda Millî Eğitim Bakanı Nabi Avcı, UNESCO Genel Kuruluna hitabında Türkiye'nin, sürdürülebilir kalkınma aracı olarak kültür bağlantılı bir başlığın 2015 sonrası Binyıl Kalkınma Hedefleri gündemine dâhil edilmesi gerektiğine olan inancını koruduğunu ve bu inanç temelinde somut ve somut olmayan kültürel mirasın temel araçlar olacağına altını çizmiştir (<http://unesco.org.tr/doku->

manlar/duyurular/ mebbakan_konusma.pdf).

UNESCO'nun kültür ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında düzenlediği yakın zamandaki en kapsamlı iki toplantı geçtiğimiz 2013 Mayıs ve Haziran aylarında Çin'de gerçekleştirilmiştir. Toplantılardan ilki 15-17 Mayıs 2013 tarihinde, ikincisi ise 14-16 Haziran 2013 tarihleri arasında düzenlenmiştir. İlk konferans *Kültür: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Anahtar* başlığını taşımaktadır. Bu konferansın ardından *Hangzhou Deklarasyonu* adında bir deklarasyon yayımlanmıştır. Bu deklarasyonda kültürün tüm kalkınma politika ve programlarına entegre edilmesi, barışı ve sosyal uzlaşmayı hızlandırmak için karşılıklı anlayışın ve kültürün harekete geçirilmesi, sosyal kalkınmayı teşvik etmek amacıyla herkes için kültürel hakların güvence altına alınması, ekonomik kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için kültürün güçlendirilmesi, çevresel sürdürülebilirliği desteklemenin kültür kavramı üzerine inşa edilmesi, kültür aracılığıyla iklim değişiklikleriyle mücadele edilmesi ve doğal afetlere direncin güçlendirilmesi, kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve değerinin bilinmesi, sürdürülebilir kentsel kalkınma ve yönetimi sağlamak için kültürden bir kaynak olarak yararlanılması, yenilikçi ve sürdürülebilir iş birliği modelleri geliştirmek için kültürden faydalanılması gibi kilit önemde düşünceler içermektedir ([http://www.unesco.org/new /fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/FinalHangzhouDeclaration20130517.pdf](http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/FinalHangzhouDeclaration20130517.pdf)).

Bu deklarasyon, 2015 öncesi kalkınma stratejilerinde kültürel meselelerin ne denli önemsendiğinin bir gös-

tergesi gibidir. Bu konferansın hemen ardından gene Çin'de (14-16 Haziran 2013, Chengdu) düzenlenen bir başka toplantıda da Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 10. yılında sözleşmenin geleceği ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerine odaklanılmıştır. Söz konusu konferansta bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantının sonuç bildirgesinde sürdürülebilir kalkınma ve somut olmayan kültürel miras ilişkisine dair önemli tespitler yapılmış ve stratejiler belirlenmiştir. Bu yuvarlak masa toplantısı somut olmayan kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki yakın ilişkinin gelecekte nasıl daha vurgulu ve verimli bir hâle getirilebileceği sorusuna odaklanmıştır. Buna göre somut olmayan kültürel miras, haksız bir biçimde dağıtılarak sürekli bir kısır döngüye neden olan tarihî, iklimsel ya da coğrafi diğer kaynaklar gibi adaletsiz bir biçimde paylaşılmamalıdır. Tam tersi bu toplantıda somut olmayan kültürel mirasın evrensel bir kaynak olduğu ve diğerlerinin eksik olduğu yer ve zamanlarda önemli bir değer olabileceği konusu gündeme gelmiştir. Bu nedenle adil insanî kalkınma ve somut olmayan kültürel mirasın potansiyelini kalkınma çıktılarına dönüştürmenin önemi sıklıkla vurgulanmıştır (ITH/13/EXP/7 Paris, 29 May 2013).

Kültürün sürdürülebilir kalkınma için önemi hususu, Sözleşme'nin 10. yılı etkinlikleri arasında da kendine yer edinmiştir. Bu çerçevede 28 Ekim-12 Aralık tarihleri arasında Paris'te bir sergi düzenlenmiştir. *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Somut Olmayan Kültürel Miras: Somut Olmayan Kültürel Mirasın 10. Yılı Anma Sergisi* adıyla düzenlenen sergide pek çok

ülkeden çekilen fotoğraflara yer verilmiştir. Sergi, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmaya yönelik alanlarına odaklanmış ve büyük bir ilgiyle takip edilmiştir. Sergi hem Paris ana merkezde sergilenmiş hem de 2-8 Aralık 2013 tarihleri arasında Azerbaycan, Bakü'de düzenlenen Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetlerarası Komite Toplantısında sergilenmiştir (<http://en.unesco.org/events/intangible-cultural-heritage-sustainable-development-exhibition-commemoration-tenth>). Dünyanın çeşitli ülkelerinden alınan örnekler kültürel uygulamaların, bilgilerin ve saklanma biçimlerinin sürdürülebilir kalkınma için önemini vurgular. Sergide, sürdürülebilir çevre için gıda güvenliği, tarımsal ürün güvenliği, somut olmayan kültürel mirasın sosyal uyumu güçlendirici ve anlaşmazlıkları çözücü etkileri fotoğraflarda çarpıcı bir görsellikle ifade edilmiştir. Sözleşme'nin, yaşayan mirasın korunması için katılımcı bir politika benimseyerek merkeze bireyleri ve toplulukları koyması, somut olmayan kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisini güçlendirmektedir. Merkeze birey ve topluluğun katılımını koyan Sözleşme bu yolla somut olmayan kültürel mirasın, sürdürülebilirliğin temel faktörüne, sürdürülebilir enerjinin katalizörüne, yaratıcılık ve yeniliğin kaynağına dönüşebileceğinin de altını çizer (<http://www.unesco.org/new/en/media-services/in-focus-articles/mobilizing-living-heritage-for-sustainable-development/>).

UNESCO'nun sürdürülebilir kalkınma ve kültürel mirasla ilişkili bakış açısı derinlemesine incelenmeye ve analitik yaklaşımlarla eleştirilmeye değerdir. Çünkü özellikle son yıllar

da merkeze aldığı kültür konusuna bütünsel bir yaklaşım getirip getiremeyeceği sürdürülebilir kalkınmanın vaat ettiği herkes için yaşanabilir bir dünya vizyonunun gerçekleşebilmesi açısından önemlidir. UNESCO'nun kültürel mirasa sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarıyla bütünsel bir yaklaşım getirmesi, politika üretmeleri bu yönde farkındalık geliştirmeye davet ederek uluslararası topluma ve taraf devletlere bu konuda kılavuz olabilmesi evrensel barışın tesisinde kültürün kullanımı bağlamında iyi değerlendirilmelidir. UNESCO sözleşmeleri sürdürülebilir kalkınmaya bütünsel yaklaşabilme potansiyeli taşımaktadır. Ancak sözleşmelerin uygulayıcılarının da sürdürülebilir kalkınma konusundaki farkındalıklarının bu düzeyde olması beklenir. Sözleşmeyi uygulayanlar ya da bu konuda politika üretmeler sürdürülebilir kalkınmanın tek boyutunu dikkate aldıklarında aksaklıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Örneğin; Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin belirttiği mirasın beş alanın da sürdürülebilir kalkınmanın her üç boyutuyla ilişkilendirilerek ortak değerler bütünü haritalandırılması ve bu haritanın 2015 sonrası sürdürülebilir kalkınma eylem planı için kılavuz görevi görmesinin sağlanması gerekmektedir. Bunun yapılması kültürün ekonomik alanda kullanımını bir kültürel erozyona uğratmadan, sosyal sürdürülebilirliğini iktidarın meşruiyet araçlarından birine çevirmeden ve çevresel boyutunun çok uluslu kimya ve ilaç sanayinin bir sosyal sorumluluk projesine dönüştürmeden sürdürülebilir kalkınma stratejisi oluşturmak demektir. Bu da UNESCO'nun kuruluş

amaçlarından biri olan evrensel barış ve uyumun tüm insanlık için erişilebilir olması ilkesiyle uyumlu bir bakış açısıdır. Bu bağlamda 2013 yılı Mayıs ayında Sofya'da düzenlenen 7. Güney-Doğu Avrupa Ülkeleri Bölgesel Seminerlerinin sonuç bildirgesine bakmak uygun olacaktır. Bu toplantıda odak sürdürülebilir kalkınma, turizm ve ortaklıklar için yeni stratejiler geliştirmektir. Ne var ki toplantıda turizm sektöründe sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılabilecekler gündeme gelirken gençliğin katılımı, eğitime entegrasyonu, katılım, farkındalık gibi alanlara dikkat çekilirken sürdürülebilir kalkınmanın turizm için kullanımında önemli bir unsur olan çevresel boyut göz ardı edilmiş gibi görünür. Bu durum iyi niyetlerle yola çıkılan ve bölgesel ağın oluşumu için önemli bu girişimin sürdürülebilir kalkınma değerleri bağlamında tam olarak değerlendirilemediğinin de göstergesi olarak yorumlanabilir.

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde bu mirasın "kuşaktan kuşağa aktarılacak toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratıldığını ve bunun onlara kimlik ve devamlılık duygusu verdiğini; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunulduğunu" ifade edilir. Bu bağlamda Sözleşme'nin sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel mirası göz önünde tuttuğu da belirtilir (madde 2.1). Görüldüğü gibi Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması

Sözleşmesi için kuşaktan kuşağa aktarım temel bir koruma yaklaşımıdır ve Sözleşme bunun sürdürülebilir kalkınma ilkelerince desteklenmesini önerir. UNESCO 1972, Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ise mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasını sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirmez sözleşme miras kavramını kuşaklara iletmekten (madde 4) söz etmekle birlikte bunun için sürdürülebilirliği olan öneriler getirmez. Buna karşın yakın zamana kadar uluslararası toplum tarafından 1972 Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nden daha ön planda tutulmuştur. Selcan Gürçayır, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne eleştirel yaklaştığı makalesinde bugüne kadar somut miras ve somut olmayan mirasın hiyerarşik bir ilişki içinde algılanmasının nedenlerini "iki kültürel mirasın yapısından kaynaklanan farklılıkların sonucu olduğunu" ileri sürer ve somut olmayan kültürel mirasta "süreci" korumaya hedeflenen yaklaşım ile somut kültür varlıklarında "sonucu" korumaya odaklanan yaklaşımın farklı bakış açıları ve sonuçları doğurduğunu ifade eder. Gürçayır'a göre somut olmayan kültürel miras da geleneksel mimari tekniklerinin korunması konusunda bir bilinç aşlamaya çalışır; ancak sadece "sonuç" üzerine odaklanmaz. Yazara göre söz konusu mimari yapının nasıl yapıldığı, yapım sırasında usta-çırak ilişkisinin nasıl olduğu, deneyimin kuşaktan kuşağa hangi yollarla aktarıldığı ve mimari yapının hangi kültürel ve sosyal olayların bir parçası olduğu gibi bilgiler Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi açısından önemlidir (Gürçayır,

2011: 7). Gürçayır'ın verdiği örnek somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma prensipleriyle olan ilişkisini net bir biçimde ortaya koymaktadır. Çünkü somut olmayan kültürel mirasın korunma ve aktarılma prensipleri sürdürülebilir kalkınma prensipleriyle uyum içindedir. Bu uyum kendini somut olmayan kültürel mirasın korunması kapsamında oluşturulan Yaşayan İnsan Hazineleri sisteminde de gösterir. Öcal Oğuz, UNESCO'nun bu sistem aracılığı ile somut olmayan kültürel mirası üreten 'insana' dikkat çekmek istediğini ve bu sisteme göre, somut olmayan kültürel mirası üreten ve gelecek kuşaklara aktarmakta olan usta kişilerin 'insan hazineleri' olarak adlandırıldığını ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine zarar vermeden kültürün korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yapacakları katkıya vurgu yapıldığını söyler. Yazar makalesinde sürdürülebilir kalkınma ilkelerini gözeterek ve insanlığın bugün ulaştığı olduğu ortak gelişmişlik düzeyini geriletecek etkilere uzak durarak kültürlerin korunmasını sağlamanın ilkesel olarak mümkün olup olmadığını sorgular. Oğuz'a göre kültürün korunmasının kültürel mekânlarla ilişkilendirilmesi ve dolayısıyla her mekânın koruma düşüncesine göre dizayn edilemeyeceğinin algılanması ve nihayet kültür aktarıcılığında 'usta insan'ın rolünün öne çıkarılması, sürdürülebilir kalkınma hakkındaki kaygıları ortadan kaldırmaya yönelik olarak da okunabilir (Oğuz, 2008: 6-7). Oğuz ve Gürçayır'ın Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ndeki kuşaktan kuşağa aktarım ve bütünsel koruma yaklaşımlarına çektikleri dikkat, UNESCO'nun 2015 sonrası eylem

planları bağlamında uygulama modelleri aracılığıyla yeniden gündeme getirilebilir.

Bu noktada sürdürülebilir kalkınma stratejileri bağlamında somut olmayan kültürel mirastan faydalanılırken tek boyutlu yaklaşımlardan uzak durmanın önemini bir kez daha hatırlamak gerekir. Yalnızca ekonomik boyuta katkı sağlayan yönü ön plana çıkartılıp sosyal ve çevresel boyutu göz ardı edildiğinde bu birikimin hızla erozyona uğraması kaçınılmazdır. Bu da sürdürülebilir kalkınma stratejilerini, bir koruma sürecinden çok yok etme sürecine ortak edecektir. Kültür endüstrisi, yaratıcı endüstriler, turizm sektörü, film endüstrisi, yeme içme sektörü, eğlence ve hediyelik eşya gibi pek çok sektörde sıklıkla somut olmayan kültürel mirastan faydalanılmaktadır. Bu projelerin bir kısmı farkındalık geliştirme, kuşaktan kuşağa aktarım ya da toplumsal katılımı teşvik gibi Sözleşme'nin ruhuna uygunken bir kısmı da aşırı ticarileşme ve mirasın içeriğini boşaltmaya yönelik bir yapılanmadır. Bu nedenle kimi uygulamalar kültür endüstrisinin yutucu çarkında öğütülerek küreselleşmenin getirdiği tek tipleşmeden kurtulamaz. Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma stratejileri doğrultusunda kullanımının çok boyutlu bir alana taşınması gerekir. Örneğin; geleneksel bir ürünün hediyelik eşyaya dönüşüm sürecini bu bağlamda düşünmek mümkündür. Hediyelik eşyanın üretim sürecinde geleneksel ustadan, doğal malzemenin korunmasına ve adil bir paylaşımın pazara sürülmesine kadar sürdürülebilir kalkınma prensiplerine dikkat edilmelidir. Bu dikkatten yoksun bir hediyelik eşya sektörü hem o malı

tüketenin yabancılaşmasına hem de mirasın içeriğini boşaltılmasına neden olacaktır. Konuyu daha açık hâle getirmek için SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nde madde 2, tanımlar kısmında ifade edilen dille aktarılan sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar ritüel ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneğinin sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik boyutuyla nasıl ilişkilendirilebileceğine dair somut örnekler vermek uygun olacaktır. Masal, efsane, destan, bilmece atasözü gibi dille aktarılan anlatılardaki geleneksel bilginin çevre ve doğayla olan uyumu, bu ürünlerin kuşaktan kuşağa aktarılırken kimlik ve aidiyet duygusunu pekiştirmeleri ve yeni edebi ya da görsel (roman, sinema, çizgi film, bilgisayar oyunu) bir türe evrilebilme potansiyelleri sürdürülebilir kalkınmanın bütünsel kavrayışıyla uyumludur. Müzik, dans, tiyatro gibi gösteri sanatları da geleneksel spor ve dansların doğa olaylarından esinlenilerek yapılan biçimleriyle sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu, geleneksel bilginin eğlence aracılığıyla aktarımıyla sosyal boyutu ve kültür turizminde gösteri sanatlarının kullanımı ile de ekonomik boyutu destekler. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler arasında yer alan Nevruz, Hıdırellez, Sabantoy gibi çoğunlukla mevsim geçişlerinde tekrarlanan uygulamalar çevrecidir, herkesi bir araya getirerek sosyal uyumu sağlar ve özellikle yerel ekonomik döngüyü destekler. Doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ise doğrudan çevreci bir ruha sahiptir. Halk hekimliği, halk botaniği, geleneksel tarım ve takvim yöntemleri, yiyecek saklama ve yetiştirme teknikleri çev-

resel sürdürülebilirlik ilklerine yüzde yüz bağlıdır; bu uygulamaların tümü toplumsal uyum ve barışı destekler ve yerel mutfak, tarım ve ürünlerin gastronomik turizm ya da sağlık turizminde kullanımını mümkün kılar. El sanatları ise kullanılan malzemenin doğallığı ile sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunu, bu ürünlerin üretimindeki usta çırak ilişkisi ile sosyal boyutunu ve ürünlerin kültür endüstrisi ve turizm alanında pazarlanması ile de ekonomik boyutunu bir değere dönüştürebilecek niteliktedir. Bu bağlamda SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nin sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle uyumlu bir değerler haritası biçiminde kullanılarak geleceğe dair kapsayıcı bir strateji geliştirerek vizyon oluşturabileceği söylenebilir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ile dirsek teması olan bir başka sözleşme de yine UNESCO'nun "Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi"dir (2005). Bu Sözleşme de sürdürülebilir kalkınma stratejileri açısından değerlendirilebilir. Öcal Oğuz, "Somut Olmayan Kültürel Miras ve İfade Çeşitliliği" başlıklı makalesinde somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifadelerin çeşitliliği arasındaki ilişkiden söz eder. Oğuz, her iki sözleşmede de küreselleşmenin ve kitle kültürünün olumsuz etkilerinin açık bir şekilde vurgulandığından söz eder. Ayrıca Oğuz, her iki sözleşmenin de satır aralarında, insanlığın kültürel ifade çeşitliliğini kaybederek tektipleşmekte olduğunun okunabileceğini belirtmektedir. Oğuz'a göre bunun nedeni geleneksel kültürlerin ve bu kültürlere dayalı yeni üretimleri tehdit eden kitle kültürünün veya popüler kültür ürünlerinin hızla geleneksel

kültürlerin yerini alarak toplumların içinde bulunduğu olumsuz koşullar nedeniyle yeterli bilinç oluşturulamaması ve bu nedenle de insanlığın binlerce yılda ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı kültürlerin yok olma sürecine girmesidir (Oğuz, 2009: 8-9). Oğuz'un ifadelerinden Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmelerinin birbirini kapsayan yönlerini görmek mümkündür. Bu iki sözleşme arasında sürdürülebilir kalkınma stratejileri bağlamında da benzerlikler bulunur ve çoğu bağlamda bu iki sözleşme birbirini bütünler yapıdadır. Bununla birlikte KİFAÇ'ın Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ve SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi arasında kimi farklılıklar da göze çarpar. Sözleşmeler arasındaki fark halk bilimi ve sosyoloji disiplinleri arasındaki farkı anımsatır. Alan Dundes'in "Halk Kimdir?" adlı makalesinde tartıştığı gibi sosyologların kentli ve okuryazar kitlesi ile halk bilimcilerin köylü ve cahil topluluğu sözleşmelerin alt metnine yerleşmiş gibidir. KİFAÇ'ın Korunması Sözleşmesi'nin kent odaklı olması SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nin ise kenti desteklese bile daha çok otantik ve hâlâ köyde olanı araması bu iki sözleşme arasındaki en belirgin farklılardan birisi olarak karşımıza çıkar. Bu belirgin fark, her iki sözleşmenin sürdürülebilir kalkınma stratejilerine de yansır. KİFAÇ'ın Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile karşılaştırıldığında kente ve popüler kültüre odaklanan yanlarıyla dikkat çeker. UNESCO'nun 33. Genel Konferansında 20 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen "Kültürel

İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi”, sinema, televizyon ve müzik endüstrileri başta olmak üzere kültür endüstrisi alanındaki tekelleşmenin yarattığı sorunlara işaret ederek, her ülkenin kendi kültürünü üretme ve yayma hakkının korunmasını hedeflemektedir. Bu sözleşme somut olmayan kültürel mirasın endüstriyel alandaki kullanımını da ön plana çıkartır. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma ve somut olmayan kültürel miras ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin ekonomik boyutunu desteklediği görülür. Bu Sözleşme, sürdürülebilirlik kavramı daha çok ekonomik bir kalkınma alanı olarak ele alınmıştır. Sözleşmenin 6. maddesi “Sürdürülebilirlik” başlığını taşıyarak içeriğinde: “Kültürel çeşitlilik bireyler ve toplumlar için büyük bir zenginliktir. Kültürel çeşitliliğin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi, bugünkü ve gelecek kuşakların yararı için sürdürülebilir kalkınmanın temel bir gerekliliğidir.” (6. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, 3) ifadesi yer almaktadır. Bu maddeden anlaşıldığı üzere Sözleşme, kültürün kalkınmanın her alanında yer alması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumu özellikle de gelişmekte olan ülkeler için bir çıkış yolu olarak gösteren Sözleşme, dinamik bir kültür sektörünün oluşturulması için de çeşitli yollar önermektedir. Dikkat çeken bir diğer nokta ise “kültürün zaman ve mekân içerisinde çeşitli biçimler aldığı ve bu çeşitliliğin insanlığı oluşturan halkların ve toplumların kimliklerinin ve kültürel ifadelerinin özgünlüğünde ve çoğulluğunda yansıma bulduğunu *dikkate alarak*” (sayfa 1) ifadesidir. Bu ifade Avrupa Konseyi tarafından oluşturulan

Faro (2005) Sözleşmesi’nde yer alan kültür tanımlamasına yakındır. Her iki sözleşme de bu ifadeden yola çıkarak kültürün bir kimlik göstergesi olduğunu ve çeşitlilik barındırdığını belirtmektedir. Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi’nde sürdürülebilirlik kavramı pek çok kez dile getirilmiştir. Sözleşme “Kültürel çeşitliliğin, tercihlerin çeşitliliğini artıran ve insani kapasiteler ile değerleri besleyen zengin ve çeşitli bir dünya yarattığının ve bu nedenle topluluklar, halklar ve uluslar için sürdürülebilir kalkınmanın ana etkeni olduğunun *farında olarak*,” “Somut olmayan ve maddi zenginlik kaynağı olarak geleneksel bilginin ve özellikle de yerli halkların bilgi sistemlerinin önemini ve bunların sürdürülebilir kalkınmaya sağladığı olumlu katkı ile uygun şekilde korunmaya ve geliştirilmeye olan ihtiyaçlarını *kabul ederek*,” yola çıkar. Sözleşme’de ayrıca ‘ tarafların, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kendilerine özgü ihtiyaçlarıyla bağlantılı olarak, dinamik bir kültür sektörünün oluşturulmasını teşvik etmek üzere, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve yoksulluğu azaltmak için iş birliğini, diğerlerinin yanı sıra çeşitli yollarla da desteklemeye çaba göstereceklerdir’ ifadesi yer alır. Bu yollar sözleşmede ifade edildiği üzere, gelişmekte olan ülkelerde kültürel endüstrileri, kültürel üretim ve dağıtım kapasiteleri oluşturup güçlendirerek; kültürel etkinliklerin, malların ve hizmetlerin küresel piyasaya ve uluslararası dağıtım şebekelerine daha geniş kapsamlı erişimini kolaylaştırarak; kendi varlığını sürdürebilecek yerel ve bölgesel piyasaların oluşturulmasına olanak sağlayarak; gelişmiş ülkelerde, mümkün olduğu durumlarda,

gelişmekte olan ülkelerin kültürel etkinlikleri, malları ve hizmetleri için, ülkeye erişimi kolaylaştırmak üzere uygun önlemleri alarak; gelişmekte olan ülkelerin sanatçılarının yaratıcı çalışmalarına destek vererek ve hareket imkânlarını mümkün olduğunca kolaylaştırarak; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, diğerlerinin yanı sıra, müzik ve film alanlarında uygun işbirliğini teşvik ederek güçlendirmek gibi birbiriyle ilişkili çeşitli yollardır. Bu bağlamda Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma stratejileri bağlamında kullanılmasına dair bütünlüklü bir yaklaşım sergilemediği iddia edilebilir. Özellikle KİFAÇ'ın Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi kültür ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisini sosyal ve ekonomik boyutuyla ele almakta; ancak çevresel boyutunu gözden kaçırmaktadır. Çevresel boyutun ihmal edilişi ise kültür erozyonu ve küreselleşmenin getirdiği aşırı ticarileşmeyi ve tek tip sosyalleşmeyi teşvik eder. Bütünsel bakış açısı eksik yaklaşımlar ise kültürün ekonomik alanlarda kullanılırken metalaşmasına, içinin boşaltılmasına neden olur ve pazarlanırken değer odaklı bir tutumdan uzaklaşılır. Bu da kültürün tüketim toplumunun yakıtlarından birine dönüşmesine neden olur. Oysa durum sürdürülebilir kalkınma stratejileri bağlamında bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde kültürün ekonomik boyutunun kullanılması gelecek için umut verici bir bağlama da taşınabilir. Kültürün tüketim nesnesi olma halinden uzaklaştırılarak sosyal ve çevresel boyutlarıyla birlikte eşit ve adil bir dolaşım ile ekonomiye kazandı-

rılması insanlığın ortak geleceği için umut verici olabilir.

Tıpkı UNESCO gibi Avrupa Konseyi de son yıllarda odağını kültürle ilgili alanlara da kaydırmıştır. Kültürel unsurların sürdürülebilir kalkınma için önemi fark edildiğinden beri pek çok kurum ve kuruluşun bu hazineyi görünür hale getirme çabaları vardır. Avrupa Konseyi tarafından 2005 yılında yürürlüğe konulan Faro, *Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Çerçeve Sözleşmesi*, SOKÜM'ün Korunması ve KİFAÇ'ın Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmelerinin her ikisine de göndermeler yapar ama açık biçimde Avrupa Vatandaşlığı olgusu ekseninde biçimlenir. Bu nedenle Faro Sözleşmesi'ne eleştirel yaklaşırken KİFAÇ ve SOKÜM'ün Korunması Sözleşmeleri ile benzer ve farklı yönleri sürdürülebilir kalkınma stratejileri göz önünde tutularak tartışılmalıdır.

Faro, *Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Çerçeve Sözleşmesi*'nde kültürel miras hareketli ve değişken bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Fairclough, Faro sözleşmesindeki miras algısının, insanların mirası olduğunu söyler, yazara göre Sözleşme'nin miras tanımı turistik bir miras yerinin biletişesinde ya da tarihi bir şehir merkezinin kapılarında değil, evlerinin sınırlarından sokaklarına ve kişisel peyzajlarına çıktıkları sıradaki günlük ve sıradan şeylerle başlar (Fairclough, 2012: 36). Fairclough tarafından ütöpik bir ideale dışa vurulan bu tanım, Alan Dundes'in "Halk Kimdir?" başlıklı makalesinde yer alan 20. yüzyıl halk tanımını anımsatır. Dundes'in halkı "en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubu" (Dundes, 2003: 10) biçiminde tanımlayarak halk bilimcilerin sınırlarını

zorlayan algı devrimini, Fairclough miras kavramı için yapar ve kültürel çalışmaların sınırlarını zorlar. Kültür ve miras alanında radikal algı değişiklikleri öngören Faro Sözleşmesi'ne göre kültürel miras, 'geçmişten miras alınan ve insanların, sahibi kim olursa olsun, kendi sürekli gelişen, değer, inanç, bilgi ve geleneklerinin bir yansıması ve ifadesi olarak tanımladıkları bir grup kaynaktır; zaman içinde insanlar ile yerlerin karşılıklı etkileşimlerinden doğan çevrenin tüm yönlerini kapsar.' Kimi araştırmacıların radikal bir algı devrimi olarak yansıttıkları bu sözleşmenin temelinde farklı tarihsel süreklilikleri takip etmek mümkündür. Faro Sözleşmesi'nde ifade edilen kültürel miras tanımı, satır aralarında sömürgecilik sonrasına ve II. Dünya Savaşı'nın ardından yoğunlaşan Avrupa'ya göç olgusuna da vurgu yapar. Avrupa'da nedenleri pek çok farklı değişkene dayanan bu kültürel değişim ve hareketlilikle birlikte gelişen çeşitlilik, birbirinden oldukça uzak kültürel değer ve yapıların bir arada yaşama zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Sözleşme'de kültürel miras kavramı hareketli ve bireyden bireye, gruptan gruba sürekli değişen bir kavram olarak ele alınmıştır. Avrupa Konseyi'nin kültürel miras kavramına bu biçimde yaklaşması ortak bir kimlik algısını ve Avrupa vatandaşlığı olgusunu meşrulaştırma çabalarının bir parçası olarak da yorumlanabilir. Aynı zamanda, bu yaklaşım Avrupa'da yükselen ırkçı ve ötekileştiren yaklaşımlara karşı da bir emniyet sübabı vazifesi görmek üzere tasarlanmış da olabilir.

Avrupa vatandaşlığı çerçevesinde en çok tartışılan alanlardan biri de çoklu kültürel aidiyet kavramıdır.

Çoklu kültürel aidiyet kavramı Avrupa vatandaşlığı olgusunun temel direği olarak görülür ve *Avrupa Çoklu Kültürel Aidiyet Belgesi*'nde (3 Aralık 2007) ayrıntılarıyla irdelenir. Belgeyi daha anlaşılır kılmak için hazırlanan el kitabında Avrupa vatandaşlığı kavramının kültürel girdaplarda boğulmasını önlemek için iki önemli can simidi önerilir. Bunlardan ilki çoklu kültürel aidiyetin kimlik açısından yanlarında farklı referanslar getiren toplulukları tanımak için gerekli olduğudur; ikinci olarak da çoklu kültürel aidiyetin her bireyin değişik kültürlere aidiyet aracılığıyla ifade edilen bir dizi özgün kimliğe sahip olmasına olanak verdiği öne sürülür. Ayrıca bu belgede çoklu kültürel aidiyet 'herkesin gerek birey olarak, gerekse bir grup içinde, aynı anda ya da peş peşe birkaç grubun ya da inanç ya da çıkar topluluğunun paylaştığı değerler dizisine ya da kültürel referanslara bağlı olduğunu hissetme imkânı olarak algılanmak' (8) biçiminde ifade edilir. Bu düşüncenin dayanak noktası kültürlerarası temas olgusudur. Birbirinden oldukça farklı siyasal ve kültürel geçmişe sahip insan gruplarının bir araya getirilerek birbirleriyle temas etmeleri sonucunda hedeflenen Avrupa vatandaşlığı şapkasını kim takarsa taksın yadırgamaması için atılmış bir adımdır.

Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Çerçeve Sözleşmesi kültürel miras ve genel olarak kültürün yeni bir sürdürülebilir kalkınma vizyonunun merkezindeki haklı yerini sağlama almak için, sağlam ve bütünü kucaklayan bir altyapıya gereksinim olduğu değerlendirilmesini yapmıştır. Sözleşme'de sürdürülebilir kalkınma ve kültürel miraslar, kalkınmanın

kültürel, ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarının bütünleşmesinde çok değerli kaynaklar olarak görülürler. Kültürel miras öz kıymetinin yanında, diğer politikalara verebileceği katkıdan dolayı da değerlidir. Bir kalkınma kaynağı olarak bilgi ve becerilerin kullanılmasına ilişkin sürdürülebilir kalkınma ölçütlerinin ortaklaşa belirlenmesinde iş birliği amacıyla bir bütün Avrupa ortamı tesis etmek de Sözleşme'nin hedefledikleri arasındadır. Sözleşme'nin 10. maddesi Kültürel miras ve ekonomik faaliyet alanları hakkındadır. Sözleşme'nin bu maddesinde taraflar, kültürel mirasın sürdürülebilir ekonomik kalkınmada bir etken olma potansiyelinden tam olarak istifade etmek amacıyla, kültürel mirasın ekonomik potansiyeline ilişkin farkındalığı artırmak ve bundan yararlanmak; ekonomik politikalar geliştirirken kültürel mirasın özel karakteri ve menfaatlerini dikkate almak; bu politikaların kültürel mirasın bütünlüğüne, doğasında var olan değerlerden ödün vermeden saygı göstermesini temin etmek yükümlülüğünü taşırlar ifadeleri yer alır. Faro Sözleşmesi sürdürülebilir kalkınma bağlamında değerlendirildiğinde Sözleşme'nin kimi alanlarının sürdürülebilir kalkınma ilkelerini Avrupa vatandaşlığı bağlamında değerlendirdiği görülür. Bu nedenle söz konusu Sözleşme KİFAÇ'ın Korunması ve Geliştirilmesi ile SOKÜM'ün Korunması gibi UNESCO sözleşmeleri karşısında küresel değil kıtasal görünmektedir. KİFAÇ ve SOKÜM sözleşmelerinde vurgulanan UNESCO değerleri insanlık için ortak bir sürdürülebilir kalkınmayı hedeflerken Faro Sözleşmesi'nin Avrupa vatandaşlığı adı altında yeni etnik yapılanmalara kapı araladığını

söylemek yanlış olmayacaktır. Avrupa Konseyi Kültür ve Kültürel ve Doğal Miras Direktörü Robert Palmer, Faro Sözleşmesi ve onun getirdiği miras kavramını anlatan makalelerin bulunduğu *Heritage and Beyond* (Miras ve Ötesi) adlı kitabın ön sözünde Sözleşme'nin değer odaklı yaklaşımından söz eder. Palmer'a göre Faro Sözleşmesi, kültürü elitist ellerden halkın eline veren bir yaklaşım sergiler. Palmer, yazısında bazı topluluklarda miras farkındalığının halen elitler ve uzmanlar tarafından baskılandığını söyler ve akademisyenler ve profesyoneller tarafından yönetilen kültür mirası algısının içinde halkın pasif seyirci olmaktan ve diğerlerinin kararlarının sessiz tanıkları olmaktan başka ne işe yaradığını sorgular. Palmer'a göre miras üzerine bir şeyler eklenerek sürekli yeniden üretilebilecek bir olgudur ve yalnızca korunup saklanmaz; bunun yerine genişletilebilir ve değiştirilebilir (Palmer, 2009: 8). Palmer'ın ifadelerine benzer biçimde Daniel Thérond da *Benefits and Innovations of the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society* (Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Önemi Çerçeve Sözleşmesi'nin faydaları ve Yenilikleri) adlı makalesinde Faro Sözleşmesi'nin mirasa bütünsel yaklaşan ilk Sözleşme olduğunu söyler. Ardından da Sözleşme'de yer alan 'miras toplulukları' ifadesinin geleceğin miras farkındalığına işaret ettiğini belirtir. Yazara göre geleceğin miras algısı kaynağını ve ivmesini yalnızca profesyonel uzmanlardan değil, birbiriyle dilsel ya da etnik bir bağı olmayan ya da ortak bir geçmişi bile paylaşmamış olan fakat çeşitli nedenlerle o mirasa bağlı toplumsal

gruplardan almalıdır (Thérond, 2009: 10). Thérond'un ifadeleri bir asimilasyon mu yoksa entegrasyon süreci mi olduğuna tam olarak karar verilememiş Avrupa vatandaşlığının tesisi sürecinde miras alanlarının politik kullanımlarına işaret etmektedir. Bu bağlamda Sözleşme SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nden ciddi farklarla ayrılmaktadır. Zeynep Enlil, de "Kültür Mirasının Değişen Kapsamı ve Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri, Faro Sözleşmesi'nin Algılanması: Türkiye İçin Bir Ön Araştırma" başlıklı makalesinde Sözleşme'nin kapsayıcılığına vurgu yapar. Enlil'de Sözleşme'nin değer, insan ve topluluğa ait yanından söz eder. Yazara göre Faro Sözleşmesi, kültür mirasını insan ve mekân arasında zaman içinde karşılıklı etkileşimle oluşan çevre olarak değerlendirir (Enlil, 2011: 51). Enlil'in bu yaklaşımı ilk bakışta Faro Sözleşmesi'nin bütünsel sürdürülebilir kalkınma stratejilerine tam olarak uyum sağladığını düşündürür. Ancak Palmer ve Thérond'un ifadeleriyle birlikte değerlendirildiğinde sözleşmenin ruhunda evrensel bir kapsayıcılıktan çok politik bir birlikteliğin bulunduğu söylenebilir.

Bu bağlamda KİFAÇ'ın Korunması ve Geliştirilmesi, SOKÜM'ün Korunması ve Faro Sözleşmeleri, hem birbirleriyle olan ilişkileri hem de sürdürülebilir kalkınma stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde ortaya küresel kültür politikalarına dair bir haritanın çıkabileceği görülmüştür. Kültürel mirası kendine konu edinen uluslararası sözleşmelerdeki sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin kültür koruma yaklaşımları bağlamında olumlu bir değere dönüştürülebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda SOKÜM'ün

Korunması Sözleşmesi'yle olan organik bağına karşın KİFAÇ'ın Korunması Sözleşmesi'nin kentli ve elit yaklaşımı ve Faro Sözleşmesi'nin küresel sürdürülebilirlik yerine, Kıta Avrupası'nın sürdürülebilirliğine olan odağı fark edilmelidir. Bu farkındalıkla SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nin sözü edilen sözleşmeler arasında küresel ve kapsayıcı bir noktada durduğunu ve geliştirilmeye açık olduğunu söylemek mümkündür. SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nin ehil ellerde yaşama geçirilmesi gereken yaklaşımlarıyla, hem somut hem de somut olmayan kültürel mirası birlikte koruma bilinciyle, hem uzmanları hem de topluluğun karar ve katılımını destekleyen bakış açısıyla ve Sözleşme'de vurgulanan beş temel alanın sürdürülebilir kalkınma stratejileri ile uyumuyla evrensel ve bütünsel bir koruma yaklaşımı sergilediği görülür. Tüm bu özellikleriyle SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi sürdürülebilir kalkınma hedefleri için son derece verimli bir kaynaktır. SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi sürdürülebilir kalkınmayı etkin kalkınma girişimleriyle kolaylaştırabilecek, maddi ve manevi kazanımlarla sonuçlandırabilecek, kapsayıcı ve eşitlikçi bir çeşitliliği ve çevre algısını teşvik edebilecek değerleriyle sürdürülebilir kalkınmaya gelecekte de katkı sağlayacaktır. Ne var ki bu olumlu değere erişebilmek için sözleşmelerin uygulayıcıları, sözleşmeyle ilgili politika üretkenler, sivil toplum, gençler ve kadınlar ve özel sektör gibi pek çok unsurun bir arada eşgüdümlü bir çerçeve eylem planıyla hareket etmelerinin önemli olduğunun da altı çizilmelidir. Bu bağlamda insanlığın hayırına olacak biçimde tasarlanan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının özellikle SOKÜM Sözleşmesi'nin 10. yılında ve Bin-

yıl Kalkınma Hedeflerinin sonu olan 2015 geri sayımı öncesinde yukarıda sözü edilen hususlar dikkate alınarak yeniden değerlendirilmeleri gerektiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- “Binyıl Kalkınma Hedefleri”; Erişim tarihi 25.11.2013; <www.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview>
- “Charter on the Preservation of Digital Heritage”; Erişim tarihi 22.11.2013; <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>
- “Conclusions of the Seventh Annual Regional meeting on Intangible Cultural Heritage in South East Europe”; Erişim tarihi 22.11.2013; <http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/7_annual_regional.pdf>
- Dundes, Alan. “Halk Kimdir?” *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Millî Folklor Yay., 2003.
- “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme”; Erişim tarihi 22.11.2013; < Ertürk, Eylem. *Yerel Kültür Politikaları El Kitabı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2011.
- “European Landscape Convention”; Erişim tarihi 22.11.2013; <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>>
- Fairclough, Graham. “Mirasın Gelecek İçin Değeri”. *Kültür Politikaları ve Yılığ*, 2011.
- “Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı”. (Çev. Yerkesh Özer); Erişim tarihi 22.11.2013; <http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/folklor.pdf>
- Gürçayır, Selcan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma”. *Millî Folklor* 92, 2011:5-13.
- “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi”, (Çev. M. Öcal Oğuz, Yeliz Özay ve Ebru Demircan). *Millî Folklor* 81, 2009: 106-115.
- “Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi”. (Çev. Mert Erdil, Gözde Şakar); Erişim tarihi 22.11.2013; <www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Kultürel-Mirasın-Toplum-icin-De%49Feri-Konulu-AK-Sozlesmesi,2005.pdf>
- “Nabi Avcı Konuşması”; Erişim tarihi 13.12.2013 < www.unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/meb_bakan_konusma.pdf>
- Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yay., 2009.
- _____. “UNESCO ve Gelenegın Ustaları”. *Millî Folklor* 77, 2008: 5-11

- _____. “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği”. *Millî Folklor* 82, 2009: 6-13
- _____. Ekici, Metin vd. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Millî Folklor Yay., 2003.
- Pascual, Jordi. “Kültür Politikaları, Sürdürülebilirlik ve Katılım Üzerine” *Yerel Kültür Politikaları El Kitabı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2011.
- “Recommendations of the Chengdu International Conference on the Intangible Cultural Heritage in Celebration of the Tenth Anniversary of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”.16 Haziran 2013. ITH/13/EXP/8. Chengdu, China; Erişim tarihi 22.11.2013; <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00482&activityID=00055>>
- Round-table Chengdu International Conference on the Intangible Cultural Heritage in Celebration of the Tenth Anniversary of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”.29 Mayıs 2013. ITH/13/EXP/7. Chengdu, China <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00482&activityID=00055>> Erişim tarihi 22.11.2013
- “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”. (Çev. M. Öcal Oğuz, Yeliz Özay ve Pulat Tacar). *Millî Folklor* 65, 2005: 163-171.
- “Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı”. (Çev. Sema Dinçer, Yeliz Özay); Erişim tarihi 22.11.2013; <<http://www.unesco.org.tr/resimler/PeyzajTavsiyeKarari.pdf>>
- “The Hangzhou Declaration Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies”; Erişim tarihi 16.11.2013; <<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/FinalHangzhouDeclaration20130517.pdf>>
- “The Future We Want, Outcome Document”; 20.11.2013; <<http://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>>
- Thérond, Daniel. *Heritage and Beyond*. European Council: Publishing Editions, 2009.
- “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Somut Olmayan Kültürel Miras: Somut Olmayan Kültürel Mirasın 10. Yılı Anma Sergisi”; Erişim tarihi 6.12.2013; <<http://en.unesco.org/events/intangible-cultural-heritage-sustainable-development-exhibition-commemoration-tenth>>
- Ünsal, Deniz. *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Yıllık 2011*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2011.
- “What is Sustainable Development? Environmental, economic and social well-being for today and tomorrow”; Erişim tarihi 23.11.2013; <<http://www.iisd.org/sd/#one>>